

Közérdekű tájékoztatás kisebb településeken: A PIRATE-kísérlet első szakasza

DOVER, Marilyn: Public information in rural areas: Technology experiment (Pirate). Phase 1. (The British Library. Library and Information Research Report. 64.) c. könyvét MÁNDY Gábor ismerteti.

Több kisebb folyóiratcikk KDSZ-beli referálása után most összefoglalót olvashatunk a PIRATE-kísérlet céljairól, megtervezéséről és a nemrég lezárult első szakaszáról. A kísérlet (teljes neve angolul: Public Information in Rural Areas: Technology Experiment) arra irányult, hogy számítógépes rendszer segítségével az angliai Devon megye egyik kis mezővárosában, South Moltonban (a korábban létező, manuális tájékoztató rendszer továbbfejlesztésével), valamint Honitonban (egy több intézményt magában foglaló tájékoztató központ létesítésével) feltárják a különböző információs tevékenységeket, az információszolgáltatás legjobb módszereit, kapcsolatokat építsenek ki a helyi intézményekkel, valamint hogy kidolgozzák a célnak megfelelő szervezeti megoldásokat.

A South Molton-i Tájékoztató Központot a kísérlet keretében hozták létre, a helyi közművelődési könyvtárban, egy sor tanácsadó és tájékoztató iroda bevonásával. A helyiségeket közösen használták, csupán a kartotékok tartoztak egyik vagy másik irodához, az adatok titkosságának biztosítása céljából. Az irodák között volt egy polgári tanácsadó iroda (Citizens' Advice Bureau), a könyvtár és mozgókönyvtár, levéltár, pályaválasztási tanácsadó, önkéntes szolgálatot vállalókat kiközvetítő iroda, házassági tanácsadó szolgálat, kisfilm-iroda, idegenforgalmi ügynökség, nőklub, egy egyházi segítő szolgálat (Council for Christian Care), valamint két panasziroda (County councillor's surgery, Member of Parliament's surgery). (A városkában nem működött munkaközvetítő iroda, az állások megüresedését a tájékoztató központ hirdetőtáblájára függesztették ki.) A tájékoztató központ a falusi képviselők hálózatán keresztül kapcsolatokat épített ki az egyes közigazgatási körzetekkel.

A kísérlet anyagi terheihez a városi tanács 10, a járási tanács 40, a megyei tanács pedig 50%-kal járult hozzá, de a központ a finanszírozási forrásoktól függetlenül is megőrizte önállóságát, vagyis a helyi lakossághoz való "tartozását". A központ bizottságában a település minden használói ügynöksége és közössége képviseltette magát. A rendszer napi működtetéséről egy albizottság gondoskodik.

A kísérlet keretében egy brit gyártmányú, Torch CH520 típusú mikroszámítógépet használtak, 20 Mb-os merevlemezzel, egyes floppy egységgel, beépített modemmel, auto-dial és auto-receive (adatátviteli) lehetőséggel, a helyi számítógépes hálózatokba való bekapcsolás lehetőségével, nagyfelbontású színes grafikával, telefonvonalon a "fel-

tárcsázható” adatbázisokhoz való kapcsolódással, adatbáziskezelésre a dBASE II-t, szövegszerkesztésre pedig a Wordstar programcsomagot. Mindezt Diablo 630 “levélminőségű” nyomtató egészítette ki. A munka során kiderült, hogy a fent körvonalazott géppark nem elég, ezért a színpalak mögött végzendő munkák céljára ezt megduplázták, majd pedig mindegyik “gépsort” kibővítették egy további BBC B típusú mikroszámítógéppel.

A géppark fontos eleme volt a Browser* nevű érintéses üzemmódú terminál (az Automated Library Systems Ltd. terméke), ezzel együtt járt egy számítógépes olvasói katalógus.

A kísérlet első szakaszában a személyzetet egy kísérletvezető, egy főállású és később még két főállású adminisztrátor képezte.

A PIRATE a könyvtárba való telepítése ellenére is közérdekű tájékoztatási vállalkozás maradt, s ez kihatott a gépváltásra, a kísérletben részt vevő intézmények közötti kapcsolatra egyaránt.

A közérdekű tájékoztató rendszernek kettős arculata volt: egyrészt a helyi közönség számára kellett szólnia (ebből adódott “enciklopédikus” jellege, használó-központúsága), másrészt a helyi közösség a rendszer tárgya is volt (statisztikai adatok, helyi címjegyzék stb.). Mindenképpen a helyi források maximális felhasználását kellett elérni. Egy jellegzetes probléma volt a korábban már létező listák pontosítása és a helyi adatbázis számára való előkészítése - ehhez formanyomtatványt használtak, amit minden rendelkezésre álló eszközzel (mozgókönyvtárak, tanácsstagok, klubvezetők stb. közvetítésével) igyekeztek eljuttatni az érdekeltekhez. Figyelemre méltó, hogy Honitonban a tervezett tájékoztató központ későbbi felállítása ellenére is ugyanolyan ütemben folyt az információ gyűjtése, tehát nem az intézmény léte, hanem a szervezés volt a döntő tényező.

A kísérlet tervéről és célkitűzéseiről előzetes tájékoztatás jelent meg a helyi sajtóban, nyilvános ankétokat tartottak, sok emberrel külön is beszélgettek. Talán ennek is tulajdonítható, hogy a lakosok készséggel és bőségesen szolgáltatták a kért adatokat, kevés esetben ódzkodtak csak attól, hogy adataik a számítógépre kerüljenek. Az egész település érdekeltté vált az információk mind adásában, mind felhasználásában. A számítógépes terminálon elérhető adatokban meglátták a reklám-értéket, fontosnak érezték, hogy a technikailag naprakészen tartható információ valóban naprakész és pontos legyen. Mindennek köszönhetően az adatbázisok tájékoztató értéke megnőtt, és a kísérletben szereplő két helységben könnyen előállítható helyi címtárhoz jutottak, amit a helyi képviselők, hivatalnokok is jól tudtak használni.

Az adatbázis olyan tételeket is magában foglalt, mint a méhészek, a vitorlázó repülő központ címe, az időjárás katasztrófák vagy az utcai csőtörések esetén hívható számok, az egyházak, az egészségügyi szolgálat, a helyi közlekedési vállalatok adatai, klubok és társaságok címei és összejövetelei, valamint egy-egy hónap várható társadalmi és kulturális eseményei, a fesztiválok, adomány-gyűjtési alkalmak, fontosabb helyi politikai összejövetelek.

* Az újjheggyel vezérelhető “böngésző” terminál használatáról a leírást lásd a Könyvtári Figyelő 1987. 3. sz. 315-320. p. számában.

Az adatbázis rendkívül gyorsan gyarapodott, a jelentés megírásának idején Honiton vonzáskörzetében már 1200 tételt, South Moltonban pedig 1100 tételt tartalmazott. Ezenkívül a megye keleti részében 1000 tétel gyűlt össze a hátrányos helyzetűek számára, a megye egészében további ezer idegenforgalmi tételt, az egészségügyi ellátás tárgykörében is ezer tételt vittek be az adatbázisba. Nem végeztek külön érdeklődésvizsgálatot, de a gyakorlatban derítették fel az információk igényeket. A kísérlet egyben cáfolta a vidékiek konzervatív hozzáállásával kapcsolatos vélekedéseket is: egyáltalán nem idegenkedtek a számítógéptől, sem a személyes adatok közzétételétől, a közérdekű tájékoztatás szolgáltatása a számítógép használatának társadalmilag hasznos és elfogadott formája.

Az adatbázisba a következő adattípusok kerültek be: a helyi intézmény hivatalos neve, profilja és tevékenységi köre, az összejövetel helye és ideje, a tagság feltételei, tagsági vagy előfizetési díj, a felvilágosítást adó személyek neve, címe és telefonszáma, mikor lehet hívni, ugyanez a szervezet elnökére és titkárára vonatkozóan és megjegyzések. A szerző részletesen ismerteti az adatstruktúrát, a rekordokon belüli adatmezőket és hosszukat. Aktuális tájékoztatásról lévén szó, külön mezőt rendszeresítettek annak jelölésére, hogy mikor ellenőrizték vagy módosították utoljára az adott rekordot (UPDATE mező), e szerint keresni is lehet, azaz ki lehet gyűjteni az egy bizonyos időpontnál régebben aktualizált rekordokat. Ugyanígy emlékeztető mező is van, amelyet havonként kigyűjtve a rekordokon belüli "rövidebb szavatosági idejű" adatok valóságát lehet ellenőrizni. Egy külön OPERATOR mező az adatokat kezelő személy nevét, a WHODOES mező az adatellenőrzésért felelős személy nevét tünteti fel, míg az INFODATE az információszolgáltatás időpontját és az informátor nevének kezdőbetűit tartalmazza. Van egy SETTLEMENT mező a település azonosítására és egy KEYWORD mező is, a tárgyi feltárás céljára. Az adatok rendszeres felfrissítésében nagy segítséget adnak a helybeliek, akik megértették az adatok rendben tartásának fontosságát, mindamelllett a rekordokba beépített kontroll mezők is növelik a biztonságot.

A kísérlet másik technikai újdonsága az érintésre érzékeny képernyővel ellátott információvisszakereső rendszernek, a Browser-nak az alkalmazása. Azok számára, akik még nem használták korábban, egy külön tájékoztató fájl áll rendelkezésre. (A könyv tartalmazza a képernyőn látható szöveget.) A menüszerkezet rendkívül egyszerű, lépcsőzetes, könnyű benne le-fel mozogni, és mindehhez csak annyit kell tennie az olvasónak, hogy az ujját a képernyő meghatározott pontjára helyezi, az adott funkció vagy haladási irány kiválasztása céljából. A Browser abban is segít, hogy a használó a saját problémáját konkretizálni tudja, hiszen a menük az általánosabb kategóriáktól a specifikusabb felé haladnak, s így olyan a jánlattal is szembe találja magát a kereső, amire eredetileg nem gondolt.

A Browser össze van kapcsolva a dBASE II adatbázissal, a képernyő adott pontjának megérintése egy vezérlőkódot aktivizál, amely az adatbáziskezelő rendszerből kikeresi a kívánt információt. Maga az adatbázis a National Association of Citizens' Advice Bureau által kidolgozott kategóriarendszerrel analóg módon épül fel, olyan széles tárgyköröket feldolgozva, mint a mezőgazdaság, oktatásügy, munkaügy, alapvető közszolgáltatások, jogi kérdések, egészségügy, lakáskérdés, szórakozás, adóügy, szociálpolitika stb. A helyi körülményeknek megfelelően később változtattak ezen a kereten, és lehetővé tették több tárgykör összekapcsolását a keresésben. (A szoftver egyik érdekes

vonása, hogy menet közben is át lehet fogalmazni a tárgykörök elnevezését, így lett a mezőgazdaságból gazdálkodás, a kertkultúrából kertészkedés stb.) A két rendszer között voltak összeillesztési gondok (pl. be kellett vezetni a rekordazonosítókat, a szavak elválasztására külön vezérlőkódokat kellett alkalmazni stb.), de ezeken sikerült menet közben úrrá lenni.

South Moltonban a több intézményre épülő tanácsadó és tájékoztató szolgáltatás megelőzte a PIRATE kísérletet, így itt pusztán az új technikai letételeknek a már kialakult központba való beépítésére volt szükség (a helyiségek és berendezések megosztott használatával). Ezzel szemben Honitonban a könyvtárat alakították át egy ilyen többszektorú tanácsadó és tájékoztató központtá. További központok felállítását is tervezték: egy többszektorú központot nem könyvtári helyszínen, valamint esetleges alközpontokat a távolabbi falvakban.

Honitonban az első feladat a megfelelő helyiségek megszervezése volt. A könyvtárépület ugyan be tudta fogadni a berendezéseket, de nem tudta biztosítani azok megosztott használatát a különböző szervek között. Az épületet így alakították át, hogy a bibliobusz garázsa helyére került a fogadótér, a konzultációk titkosságát pedig két külön szoba biztosította. Az együttműködő intézményekkel folytatott tárgyalások után és a költségvetési korlátok miatt csúszások is előfordultak, és Honitonban az átépítés megkezdését 1986 januárjára halasztották. A honitoni könyvtári és tájékoztató központot 1986 májusában nyitották meg.

A helyi tanácsadó irodák között olyanok voltak, mint a már említett polgári tanácsadó szolgálat (az East Devon Mobile Citizens' Advice Bureau már korábban is működött a honitoni könyvtárban, így természetes partnernek kínálkozott, aki anyagilag is kész támogatni a vállalkozást), a hátrányos helyzetűek telefonos tanácsadószolgálat (DIAL), valamint a különféle munkákat felajánlókat és az azokat igénylőket összehozó "ki miben segít" központ (Swap-Shop). Végül a korábban kudarcba fulladt társadalmi munka-iroda (Volunteer Bureau) felélesztésére is reményt ad a PIRATE által nyújtott információs háttér. Szintén ennek a háttérnek köszönhető, hogy bár mindegyik használói csoport tevékenysége rohamosan nő, sikerül lépést tartani az igényekkel.

A többi tájékoztató központ megteremtése lassan halad. Ez azonban nem baj: mind stratégiai, mind politikai szempontból célszerűbb a helyi körülmények által megszabott ütemet felvenni, az egyes szervezetek tevékenységi rendjéhez (az összejövetelek gyakoriságához, a berendezések beszerzésének lefutásához, a tervezés menetéhez) igazodni.

A PIRATE-kísérlet munkatársait betanították a rendszer használatára. A társadalmi munkásoknál maximálisan figyelembe vették az egyéb elfoglaltságokat, az életkort, a technikától való félelmet stb. Először a szövegszerkesztő program használatát sajátították el (a Wordstar kézikönyve alapján, sajátosságaiknak megfelelően, külön néhány oldalas útmutatót is kaptak), és olyan témakörön gyakoroltak, amely közel állt érdeklődésükhöz: recepteket írtak és nyomtattak ki a számítógéppel. Az adatbázis kezelésének oktatása ekkor kezdődött el, s bár a számítógépes munkában mindannyian újoncok voltak, a végére a dBASE II valóságos szakértőivé váltak.

A mikroszámítógép gyorsan népszerűvé vált a dolgozók körében. Amikor - a Browser működése idejében - éppen nem használhatták (hiszen a Torch CH520 nem többhasználos mikroszámítógép), még csalódtak is lettek. Nem mindenki szerette meg

azonban, például azok, akik már vakon tudtak gépelni, képtelenek voltak áttérni az új tasztatúrára. Mások a számítógép parancsnyelvének nehézkessége miatt maguk is a használóbarát Browserhez fordultak, ha valamilyen adatra volt szükségük.

A PIRATE-kísérlet céljai között volt a mikroszámítógép olvasói hozzáféréseinek biztosítása. A South Moltonban felállított számítógép mellett rendszeresített "géphasználati jegyzőkönyv" tanúsága szerint az első időkben főként oktatási célra vették igénybe, aztán leveleket, évi jelentéseket írtak rajta, lassan a külső cégek is megjelentek. A helyi múzeumi munkatársa a kiállításokhoz vele készítette el a képek címtábláit, a géptől sokáig idegenkedő mozgókönyvtár-vezető szórólapon terjesztett menetrendet, útvonaltervet készített, nem várva be, amíg a nyomtaványok megérkeznek a megyei könyvtárból, továbbá egy hírlevelet is kiadtak (eseménynaplással), 3000 példányban.

Ahogy nőtt az adatbázis, egyre kevesebb idő jutott a szövegszerkesztésre, a Browser felállításával pedig mind az adatbázisra, mind a szövegszerkesztésre rendelkezésre álló idő hirtelen lecsökkent. Nagy versengés indult meg a töredék-időkért, s amikor a számítógépre a helyi "nagybani használók" is rákaptak, a helyzet válságosra fordult. Egy második mikroszámítógépet kellett beszerezniük. (Honitonban mindez enyhébb tünetekkel járt, annak köszönhetően, hogy a központ megnyitásáig elvégezték az adatbevitel zömét, és amikor belépett a Browser, már a második mikroszámítógép is rendelkezésre állt.)

A jelentés egyik fejezetét a kísérlet kapcsán felvetődő kérdéseknek szenteli a szerző. Ezek között van az, hogy miért a könyvtárat választották a kísérlet terepének. A válasz: a könyvtárat az információkezelési tradíció és a könyvtári rendszer kiépítettsége teszi alkalmassá a közérdekű tájékoztatás számítógépes szolgáltatásainak fejlesztésére, semmilyen más szervezetnek nincs ilyen széles körű kapcsolatrendszere a helyi lakossággal, vagy - mint a tanácsoknál - nincs ennyire megoldva a lakossági hozzáférés. A könyvtárak alkalmasságát esetenként csak hiányos felszereltségük korlátozza. A könyvtár természetesen nem lehet az egyetlen szolgáltató intézmény, de mindenképpen központi szerepet kell játszania a kistépülések információs infrastruktúrájában.

A könyvecske Devon megyéről és a kísérletben szereplő településekről külön esettanulmányokat is közzé tesz, végezetül pedig azokat a cikk-kívágatokat közli (fénymásolatban), amelyek a helyi sajtóban jelentek meg a kísérletről.

KÖNYVTÁROS KOLLÉGÁINK FIGYELMÉBE AJÁNLJUK

MANCI NEVŰ

könyvtártudományi folyóiratcikk adatbázisunkat

Üzemeltetéséhez szükséges egy min. 512
kbyte központi tárú PC XT/AT számítógép
és a Micro-ISIS program.

A kurrens anyag éves **előfizetési** díja 4000.-Ft+ÁFA. Az **aktualizálást** lemezen szállítjuk negyedévenként (az összeg tartalmazza a négy floppy árát). Ha még nem rendelkeznek adatbázisunk definícióival, az első negyedéves lemezen megküldjük Önöknek.

Lehetőség van az adatbázis **visszamenőleges** megrendelésére 1986-ig, negyedévenként 500.-Ft+ÁFA térítés ellenében (ehhez kérjük, küldjenek negyedévenként egy XT-kompatibilis "DD" jelű hajlékony lemezt.)

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Továbbra is **vállaljuk**, hogy térítés ellenében a helyszínre utazó kollégánk üzembe helyezi a rendszert és megtanítja az adatbázis kezelését. Nyomtatott használati útmutatót és a kereséshez **tárgyszójegyzéket** biztosítunk.

Ha többet szeretne tudni az adatbázisról, lapozza fel a Könyvtári Figyelő 1988/5-6. számában korábbi hirdetésünket és az 1989/2. számban a részletes ismertetést, vagy érdeklődjön a 175-0686-os telefonon.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári palota "F" épület